Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

21 януари 2015 година*

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители — Договори за ипотечен кредит — Клаузи за мораторни лихви — Неравноправни клаузи — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Намаляване на размера на лихвите — Правомощия на националния съд“

По съединени дела C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13

с предмет преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Испания) с актове от 12 август 2013 г., постъпили в Съда на 10 септември 2013 г., в рамките на производства по дела

Unicaja Banco SA

срещу

José Hidalgo Rueda,

María del Carmen Vega Martín,

Gestión Patrimonial Hive SL,

Francisco Antonio López Reina,

Rosa María Hidalgo Vega (C-482/13),

и

Caixabank SA

срещу

Manuel María Rueda Ledesma (C-484/13),

Rosario Mesa Mesa (C-484/13),

José Labella Crespo (C-485/13),

Rosario Márquez Rodríguez (C-485/13),

Rafael Gallardo Salvat (C-485/13),

* Език на производството: испански.

Manuela Márquez Rodríguez (C-485/13),

Alberto Galán Luna (C-487/13),

Domingo Galán Luna (C-487/13),

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: A. Tizzano, председател на състав, S. Rodin, E. Levits (докладчик), M. Berger и F. Biltgen, съдии,

генерален адвокат: N. Wahl,

секретар: M. Ferreira, главен администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 10 септември 2014 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за Unicaja Banco, SA, от J. Almoguera Valencia, abogado,

— за Caixabank SA, от J. Rodríguez Cárcamo и B. García Gómez, abogados,

— за испанското правителство, от A. Rubio González и S. Centeno Huerta, в качеството на представители,

— за Европейската комисия, от J. Rius, M. van Beek и G. Valero Jordana, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 16 октомври 2014 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на член 6 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

2 Запитванията са отправени в рамките на спорове, от една страна, на Unicaja Banco SA (наричано по-нататък „Unicaja Banco“) с г-н Hidalgo Rueda, г-жа del Carmen Vega Martín, Gestión Patrimonial Hive SL, г-н López Reina и г-жа Hidalgo Vega и от друга страна, на Caixabank SA (наричано по-нататък „Caixabank“), първо, с г-н Rueda Ledesma и г-н Mesa Mesa, второ, с г-н Labella Crespo, г-жа Márquez Rodríguez, г-н Gallardo Salvat и г-н Márquez Rodríguez и трето, с г-н A. Galán Luna и г-н D. Galán Luna относно събиране на вземания, дължими по сключени между страните по главните производства договори за ипотечен кредит.

Правна уредба

Директива № 93/13

3 Член 1, параграф 2 от Директива № 93/13 предвижда:

„Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

4 Член 3, параграф 1 от посочената директива гласи:

„В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“.

5 Член 4, параграф 1 от споменатата директива уточнява:

„[…] преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича“.

6 Член 6, параграф 1 от Директива № 93/13 гласи:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.“

7 Съгласно член 7, параграф 1 от споменатата директива:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, също[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Испанското право

8 В испанската правна система защитата на потребителите срещу неравноправни клаузи е уредена главно в Общ закон 26/1984 за защита на потребителите и ползвателите (Ley General 26/1984 para la Defensa de los Consumidores y Usuarios) от 19 юли 1984 г. (BOE № 176, 24 юли 1984 г., стр. 21686).

9 Посоченият Общ закон 26/1984 е изменен със Закон 7/1998 за общите търговски условия (Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación) от 13 април 1998 г. (BOE № 89, 14 април 1998 г., стр. 12304), който транспонира Директива 93/13 в испанското вътрешно право.

10 Разпоредбите му са възприети в Кралски законодателен декрет 1/2007 за преработване на Общия закон за защита на потребителите и ползвателите и на някои допълнителни закони (Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias) от 16 ноември 2007 г. (BOE № 287, 30 ноември 2007 г., стр. 49181).

11 Съгласно член 83 от Кралски законодателен декрет № 1/2007:

„1. Неравноправните клаузи са нищожни по право и се считат за несъществуващи.

2. Засегнатата от нищожност част от договора се заменя при спазване на предвиденото в член 1258 от Гражданския кодекс и на принципа на обективна добросъвестност.

За целта съдът, който прогласява посочените клаузи за нищожни, допълва договора и може да приспособи правата и задълженията на страните, в случай че договорът се запази, и последиците от неговото неприлагане при значително увреждане на потребителя и ползвателя. Съдът може да постанови, че договорът не се прилага, само когато от клаузите, които продължават да действат, произтича противоречащо на справедливостта положение на страните, което не подлежи на саниране“.

12 След постановяване на решение Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164) испанското законодателство за защита на потребителите е изменено със Закон № 1/2003 за защитата на длъжниците по ипотечни кредити, преструктуриране на задълженията и социални наеми (Ley de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social) от 14 май 2013 г. (BOE № 116, 15 май 2013 г., стр. 36373). Той изменя по-специално някои разпоредби от Закон № 1/2000 за Гражданския процесуален закон (Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil) от 7 януари 2000 г. (BOE, № 7, 8 януари 2000 г., стр. 575).

13 Член 552, параграф 1 от Гражданския процесуален закон, изменен с член 7, точка 1 от Закон 1/2013, гласи:

„Когато съдът прецени, че клауза, която се съдържа в някое от посочените в член 557, параграф 1 изпълнителни основания, може да бъде квалифицирана като неравноправна, той изслушва страните в петдневен срок. В срок от пет дни след изслушването съдът се произнася в съответствие с член 561, параграф 1, точка 3“.

14 Член 7, параграф 3 от Закон 1/2013 добавя в член 561, параграф 1 от Гражданския процесуален закон точка 3, която гласи:

„С определението за обявяване на една или повече клаузи за неравноправни съдът предвижда последиците от приемането им за такива, като забранява принудителното изпълнение или разпорежда то да продължи, но без прилагане на клаузите, които са обявени за неравноправни“.

15 Член 7, параграф 14 от Закон 1/2013 допълва член 695 от Гражданския процесуален закон, като уточнява, че наличието на неравноправни клаузи може да бъде основание за повдигане на възражение при следните условия:

„1. В производствата по настоящата глава длъжникът може да възрази срещу изпълнението само на следните основания:

[…]

4. неравноправност на договорна клауза, която съставлява основанието за принудителното изпълнение или позволява да се определи размерът на изискуемото вземане“.

16 Член 3, параграф 2 от Закон 1/2013 изменя също и член 114 от Закона за ипотеките (Ley Hipotecaria), като добавя в него трета алинея, която гласи:

„Лихвите за забава по договори за заем или кредит с оглед придобиване на основно жилище, обезпечени с учредена върху това жилище ипотека, не могат да надхвърлят тройния размер на законната лихва и могат да бъдат начислявани само върху главницата. Посочените лихви не могат да бъдат капитализирани, освен в случаите по член 579, параграф 2, буква а) от Гражданския процесуален закон“.

17 Накрая, втора преходна разпоредба от Закон 1/2013 добавя:

„Ограничението на размера на лихвите за забава по договор за ипотечен кредит, въз връзка с който е учредена ипотека върху основно жилище съгласно предвиденото в член 3, параграф 2, се прилага спрямо ипотеки, учредени след влизане в сила на настоящия закон.

Това ограничение се прилага и спрямо лихвите за забава по договори за кредит, обезпечени с ипотека върху основно жилище, учредена преди влизане в сила на закона, когато падежът на посочените лихви настъпва след влизане в сила на този закон, както и спрямо лихвите, чийто падеж е настъпил преди влизане в сила на закона, но те не са били изплатени.

В производствата по принудително изпълнение или извънсъдебна продан, които са образувани, но не са приключили към датата на влизане в сила на настоящия закон, както и в производствата, в които е определена сумата, за която се допуска изпълнението или извънсъдебната продан, съдебният секретар или нотариусът предоставя на взискателя срок от 10 дни, в които да коригира тази сума в съответствие с предходния параграф“.

Спорове по главното производство и преюдициални въпроси

18 Главните дела се отнасят до производства по принудително изпълнение върху недвижими имоти, образувани по искане на Unicaja Banco и Caixabank в периода 5 януари 2007 г.— 20 август 2010 г. за суми в размер от 47 000 EUR до 249 000 EUR.

19 По дело C-482/13 мораторните лихви при забава на плащането на обезпеченото с ипотека вземане са в размер на 18 %, като този размер може да бъде увеличен, ако увеличаването с четири пункта на коригираната лихва води до по-висок лихвен процент, като не може да надвишава максимален размер от 25 % на година. По дела C-484/13, C-485/13 и C-487/13 мораторните лихви при забава на плащането на обезпечените с ипотека вземания са в размер на 22,5 %.

20 Освен това всички разглеждани по главните дела договори съдържат клауза, съгласно която кредиторът може да определя по-ранна от първоначално договорената дата, на която вземането му да стане изискуемо, както и да иска плащане на цялата оставаща сума, заедно с договорените лихви, лихвите за забава, комисионата, разноските и разходите.

21 В периода 21 март 2012 г.—3 април 2013 г. Unicaja Banco и Caixabank предявяват пред запитващата юрисдикция искания за започване на изпълнителни производства за сумите и съответните мораторни лихви по разглежданите договори за ипотечен кредит. В хода на производствата пред тази юрисдикция възниква въпросът дали клаузите за лихвите за забава и за по-ранната им изискуемост при забава на плащанията не са „неравноправни“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13.

22 В това отношение обаче запитващата юрисдикция иска да се установи какви би следвало да са последиците от установяването на неравноправност на споменатите клаузи с оглед на втората преходна разпоредба от Закон 1/2013. В случай че трябва да приложи посочената разпоредба, съгласно третата ѝ алинея тя би трябвало да преизчисли лихвите за забава.

23 При тези условия Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Съгласно Директива 93/13 […], и по-специално член 6, параграф 1, и с оглед гарантиране защитата на потребителите и ползвателите в съответствие с принципите на еквивалентност и ефективност национална юрисдикция, която установи наличието на неравноправна клауза относно лихви за забава в договор за ипотечен кредит, следва ли да я обяви за нищожна и необвързваща страните, или вместо това трябва да я смекчи, като възложи на взискателя или ипотекарния кредитор да коригира лихвите?

2) Втората преходна разпоредба на Закон 1/2013 […] не съставлява ли явно ограничение на защитата на интересите на потребителя, след като имплицитно задължава юрисдикциите да смекчат клаузата, която урежда лихвите за забава и която може да бъде квалифицирана като неравноправна, като коригират предвидените лихви и запазят в сила една неравноправна клауза, вместо да обявят, че тя е нищожна и не обвързва потребителя?

3) Втората преходна разпоредба на Закон 1/2013 […] противоречи ли на Директива 93/13 […], и по-специално на член 6, параграф 1, като възпрепятства прилагането на принципите на еквивалентност и ефективност в областта на защитата на потребителите и води до избягване на санкцията, изразяваща се в нищожност и липса на обвързващ характер на клаузи относно лихви за забава, които могат да бъдат квалифицирани като неравноправни и които са предвидени в договори за ипотечен кредит, сключени преди влизането в сила на Закон 1/2013 […]?“.

24 С определение на председателя на Съда от 10 октомври 2013 г. дела C-482/13—C-487/13 са съединени за целите на писмената и устната фаза на производството и на съдебното решение.

25 Дела C-486/13 и C-483/13 са разделени съответно с определения на председателя на Съда от 13 март и 3 октомври 2014 г. поради заличаването им от регистъра.

По преюдициалните въпроси

26 С въпросите, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална разпоредба, по силата на която националният съд, пред който е образувано производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, е длъжен да преизчисли сумите, дължими на основание клауза от договор за ипотечен кредит, предвиждаща мораторни лихви в размер, надвишаващ тройния размер на законната лихва, като приложи ненадвишаващ този праг размер на мораторните лихви.

27 В това отношение най-напред следва да се констатира, че според запитващата юрисдикция съдържащите се в договорите за ипотечен кредит клаузи за мораторни лихви, за изпълнението на които е сезирана, са „неравноправни“ по смисъла на член 3 от Директива 93/13.

28 Във връзка с това следва да се напомни, че по отношение на последиците от установяване на неравноправност на разпоредба от договор между потребител и продавач или доставчик от текста на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 е видно, че националните съдилища са длъжни само да не прилагат неравноправните договорни клаузи, така че те да нямат задължителна сила

за потребителя, но не са овластени да изменят съдържанието им. Всъщност договорът трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност така да се запази договорът (решения Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65 и Asbeek Brusse и De Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, т. 57).

29 В частност тази разпоредба не може да бъде тълкувана в смисъл, че позволява на националния съд, след като той установи неравноправния характер на клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, да намали размера на неустойката в тежест на потребителя, вместо изцяло да откаже да приложи съответната клауза по отношение на потребителя (решение Asbeek Brusse и De Man Garabito, EU:C:2013:341, т. 59).

30 Освен това предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава защитата, гарантирана на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавачите и доставчиците, Директива 93/13 задължава държавите членки да предвидят подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици, както следва от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвърто съображение от тази директива (решения Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, т. 68 и Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 78).

31 Фактически, ако на националния съд бъде позволено да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, подобно правомощие би могло да застраши постигането на дългосрочната цел на член 7 от Директива 93/13. Всъщност това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха останали изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните клаузи да бъдат обявени за нищожни, договорът ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се съхранят интересите им (решения Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, т. 69 и Kásler и Káslerné Rábai, EU:C:2014:282, т. 79).

32 С оглед на изложените съображения Съдът приема, че член 6, параграф 1 от Директива № 93/13 не допуска правна уредба на държава членка, която дава възможност на националния съд, когато констатира нищожността на неравноправна клауза в договор между продавач или доставчик и потребител, да допълни договора, като измени съдържанието на тази клауза (решения Banco Español de Crédito, EU:C:2012:349, т. 73 и Kásler и Káslerné Rábai, EU:C:2014:282, т. 77).

33 Съдът действително признава, че националният съд може да замести неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право, при условие че това заместване съответства на целта на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 и позволява възстановяване на действително равновесие между правата и задълженията на договарящите страни. Тази възможност обаче съществува само в случаите, когато обявяването на неравноправната клауза за нищожна би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на последици, които биха го поставили в неблагоприятно положение (вж. в този смисъл Kásler и Káslerné Rábai, EU:C:2014:282, т. 82—84).

34 В главните производства обаче — като това все пак трябва бъде проверено от запитващата юрисдикция — отмяната на разглежданите договорни клаузи не може да доведе до възникване на неблагоприятни последици за потребителя, доколкото сумите, за които са образувани производствата по принудително изпълнение върху ипотекираните имоти, при всички обстоятелства биха били по-ниски, ако не им бъдат начислени предвидените в тези клаузи мораторни лихви.

35 С оглед на припомнените принципи от актовете за преюдициално запитване следва, че втората преходна разпоредба от Закон 1/2013 предвижда смекчаване на мораторните лихви за заемите или кредитите за придобиване на основно жилище, гарантирани с учредени върху същото ипотека. Тя също предвижда, че в производствата по принудително изпълнение или извънсъдебна продан, които са образувани, но не са приключили към датата на влизане в сила на споменатия закон, т.е. към 15 май 2013 г., както и в производствата, в които е определена сумата, за която се допуска изпълнението или извънсъдебната продан, тази сума трябва да се коригира чрез прилагане на мораторни лихви, които не надхвърлят тройния размер на законната лихва, ако в договора за ипотечен кредит е предвиден по-висок от този размер.

36 Както отбелязва испанското правителство в писменото си становище и в съдебното заседание, а също и генералният адвокат в точки 38 и 39 от заключението си, приложното поле на втората преходна разпоредба на Закон 1/2013 обхваща всички договори за ипотечен кредит и е различно от това на Директива 93/13, в което попадат единствено неравноправните клаузи в договори, сключени между продавач или доставчик и потребител. Следователно предвиденото от законодателя задължение за съблюдаване на праг за мораторни лихви, равняващ се на тройния размер на законната лихва, по никакъв начин не предопределя преценката на съда за неравноправността на клауза за определяне на мораторни лихви.

37 Във връзка с това следва да се напомни, че съгласно член 4, параграф 1 от Директивата при преценката за неравноправност на дадена договорна клауза трябва да се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и да се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване. От това следва, че в този контекст трябва да се преценят и последиците, които посочената клауза може да има в рамките на приложимото към договора право, което налага анализ на националната правна система (вж. определение Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, т. 29 и цитираната съдебна практика).

38 В това отношение следва също да се припомни, че национална юрисдикция, която е сезирана със спор единствено между частноправни субекти, е длъжна при прилагането на вътрешноправните разпоредби да взема предвид нормите от националното право в тяхната цялост и във възможно най-голяма степен да ги тълкува предвид текста и целта на приложимата директива, за да стигне до разрешение, съответстващо на преследваната от нея цел (решение Kásler и Káslerné Rábai, EU:C:2014:282, т. 64).

39 Поради това следва да се приеме, че Директива 93/13 допуска прилагането на национална разпоредба като втората преходна разпоредба от Закон 1/2013, доколкото не представлява пречка националният съд да постанови решение, без да приложи клауза, за която е установил, че е неравноправна.

40 Това по-специално означава, от една страна, че при разглеждане на договорна клауза за мораторни лихви, чийто размер е под предвидения във втората преходна разпоредба от Закон 1/2013, наличието на законоустановена максимална стойност не представлява пречка националният съд да установи, че тази клауза е неравноправна по смисъла на член 3 от Директива 93/13. В този смисъл размер на мораторни лихви, по-нисък от тройния размер на законната лихва, не може непременно да се счита като равноправен по смисъла на тази директива.

41 От друга страна, обстоятелството, че клауза от договор за ипотечен кредит предвижда размер на мораторни лихви над предвидения във втората преходна разпоредба от Закон 1/2013 и че в такъв случай този размер трябва съответно да бъде намален, не трябва да представлява пречка националният съд да може да се произнесе освен по мярката по смекчаване, и по всички последици от евентуална неравноправност на тази клауза с оглед на Директива 93/13 и ако се налага, да я обяви за нищожна.

42 С оглед на изложеното следва, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че допуска национална разпоредба, по силата на която националният съд, пред който е образувано производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, е длъжен да преизчисли сумите, дължими на основание клауза от договор за ипотечен кредит, предвиждаща мораторни лихви в размер, който надхвърля тройния размер на законната лихва, така че размерът им да не надвишава посочения праг, доколкото прилагането на тази национална разпоредба:

— не предопределя преценката на националния съд относно неравноправността на такава клауза, и

— не представлява пречка съдът да не приложи тази клауза, ако установи, че тя е „неравноправна“ по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива.

По съдебните разноски

43 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

Член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че допуска национална разпоредба, по силата на която националният съд, пред който е образувано производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, е длъжен да преизчисли сумите, дължими на основание клауза от договор за ипотечен кредит, предвиждаща мораторни лихви в размер, който надхвърля тройния размер на законната лихва, така че размерът им да не надвишава посочения праг, доколкото прилагането на тази национална разпоредба:

— не предопределя преценката на националния съд относно неравноправността на такава клауза, и

— не представлява пречка съдът да не приложи тази клауза, ако установи, че тя е „неравноправна“ по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива.

Подписи